

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
"КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"**

Факултет по журналистика
София, ул. Московска 49
тел: (центра) 87 44 31/36
(декан) 87 91 48
факс: (канцелария) 80 14 34



**SOFIA UNIVERSITY
"KLIMENT OHRIDSKI"**

Faculty of Journalism
Sofia, 49 Moskovska Str.
Tel: 87 44 31/36
87 91 48
Fax: 80 14 34

**СТАНОВИЩЕ
на Факултета по журналистика и масови комуникации**

Въпросът за свободата на печата и на словото е сред най-дискутираните в процеса на създаването и утвърждаването на европейската конституционна и журналистическа традиция. Принципът за свободата на печата, формулиран за първи път през 1644 г. от Джон Милтън в неговия труд "Аеропагитика" като отбранителна санкция срещу държавния авторитет, потвърден от Джон Стюарт Мил в неговото съчинение "За свободата" с акцент върху индивидуалното право на мнение и на себеизразяване и затвърден в акта на английския парламент от 1772 г., разрешаващ на журналистите да информират и коментират дейността на тази върховна институция, постепенно се утвърждава като неизменен и задължителен елемент в комплекса свободи на гражданското общество. Свободата, в това число свободата на печата, е универсално благо, право и задължение. Дори доброволният отказ от нея не я унищожават, а само поробват този, който я ограничават. Свободата на печата и на медиите, на словото и на себеизразяване не може да бъде отнета. Тя може да бъде само отложена.

на, което означава, че тогава нейното приложение ще породи или алтернативни, несанкционирани информационни системи на мястото на блокираните, или ще настъпят деструктивни процеси в саморегулацията на обществото, допуснало нарушаването на тази свобода.

За да се избегне подобен регрес законодателят е предвидил в Конституцията на Република България изрични ограничения за държавните органи, които да гарантират спазването на конституционните норми, фиксирани в чл. 39-41.

За да делегира своето право на информация и на публичен дебат за дейността на трите власти обществото е формулирало професионалните ангажименти на журналистите, които, специализирано и в името на общественото благо, да се занимават със събирането на определен тип социална информация, с нейното подреждане по значимост и контекст, с оценката ѝ, както и с нейното разпространение. В този смисъл правото на обществото се превръща в професионален дълг на журналистите с всички произтичащи от това права и отговорности. Подобно делегиране на права и задължения към свободата на информацията натоварва журналиста с отговорност не само като гражданин, носител на правото на свободно себеизразяване, но и като обществено задължен да реализира това в съответствуваща на неговия професионален статус форма (едни реализират това като репортери, други - като коментатори, трети - като водещи или продуценти и др.)

Членовете 39, 40 и 41 от Конституцията на Република България в своя комплекс признават на всеки правото на свободно изразяване и на информация.

Както във формулирането на правата, така и в тези на ограниченията, текстове на трите конституционни члена пряко кореспондират с член 10 на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и с чл. 19 на Международния пакт за гражданските и политически права. Тълкованията на споменатите членове от международни споразумения са многобройни. Тези тълкования се обединяват от разбирането, че правото на изразяване и на информация е основно човешко право и предпоставка за осъществяване на всички свободи, както и от схващането, че признаването в чл. 10 и чл. 19 права са правилото, а ограниченията - изключението. Ето защо стремежът е ограниченията да бъдат съвсем конкретни и недвусмислено формулирани.

Член 39 от Конституцията признава на всеки български гражданин правото да изразява мнение и да го разпространява в избрана от него форма. Това индивидуално човешко право е ненакърнимо и независимо от характера на изразяваното мнение, което може да бъде нестандартно или остро критично, може да се споделя или отхвърля от мнозинството.

Това право не може да бъде лимитирано с граници и териториални категории. Свободата на изразяване е основа на плурализъм и на обмена на мнения и идеи, както и основание за стабилизиране на доминиращо мнение по определени въпроси и в определени периоди. В този смисъл чл. 39 гарантира чрез признаването на личната свобода на изразяване устоите на демократичното общество и участието на всеки гражданин в социалния и политически живот.

При свободното изразяване на мнение гражданите трябва да се съобразяват единствено с конкретно посочените в член 39 ограничения. Те са свързани със защитата на правата на личността ("да не се накърняват правата и доброто име на други") и назовани обществени интереси - призови към "насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, към разпалване на вражда или към насилие над личността".

Формулировката "призоваване към вражда или към насилие над личността" би могла да се приеме като цялостна и съдържаща смисъла на враждите - такива, които биха имали негативни последици и дори биха довели до насилие. Особено важно в случая е да се подчертае, че самият факт на съобщаване (показване, цитиране и др.) не може да се разглежда като консумиране на посочения престъпен състав тъй като това би ограничило правото на медиите да информират и коментират обществения живот. Категорично трябва да се посочи, че не може произволно да се отъждествява възможния социален ефект с факта на избор на темата и на обекта на съобщението. Произволното тълкуване за хипотетична нагласа на реципиента (аудиторията) най-малкото може да бъде основание за спиране или трансформиране на информационното съобщение. Само прякото и категорично твърдение което придава на съобщението характер на послание с призивен характер и подбуда към действие обема предвидения от законодателя престъпен състав. Журналистът като разпространител на информация едва ли може да бъде държан отговорен за индивидуалната психическа нагласа на всеки реципиент, който,

ако перифразираме писателя М. Горки, може да заяви, че е бил развратен и от детска книжка. Но кому ще хрумне даzakлейми този вид литература като уронваща добрите нрави?

Чл. 40 признава свободата на средствата за масова информация и забранява цензурата. Този член е логично обвързан с разгледания чл. 39 и фиксира факта, че индивидуалното човешко право се институционализира чрез медиите. Свободата на медиите - това многократно е било изтъквано в тълкуването на европейското законодателство, което приемаме - е институционализирано, обобществено право, производно на човешкото право на изразяване. Свободата на медиите всъщност принадлежи на владетеля на правата - на гражданина. Държавната власт е гарант на тази свобода, тя е източник на определена информация и предоставянето на такава информация е нейно задължение.

Тълкуването на чл. 40 неминуемо ни отвежда към отношенията държава - общество. В страните с демократични традиции гражданското общество в определен план противостои на държавната власт. Неговите интереси търсят израз чрез контролните функции на медиите спрямо институтите на властта. За да не бъде изразът "четвъртата власт" само любезна метафора, медиите максимално трябва да се отдалечат от останалите власти, да добият автономност от тях, като се отчита, че политическите избори не са избори за границата на публичната словесност. Медиите служат на обществото, а не на държавната власт. Именно, дистанцията на медията от другите центрове на властта е условие за демокрация. В този смисъл свободата на медията като сво-

бода, производна и обслужваща свободата на гражданите, се свързва с практическо делегиране на права на журналистите.

Понятието "цензура също изисква определени уточнения. То се свързва с ограничения, налагани над съдържанието на журналистическата продукция, и отдавна не се изчерпва с класическия христоматиен модел на цензурата. Експерти включват в него и определени предварителни ограничения, предизвикващи автоцензура, и икономически лостове за влияние върху съдържанието на журналистическата продукция, и налагането и дискриминирането на мнения.

Чл. 40 забранява цензурата, освен в случаите, когато се констатира нарушение по вече формулиран член от Конституцията. Чл. 41 от Конституцията дава право на държавната власт да санкционира публичната словесност, когато тя заплашва индивидуалната идентичност, нейните защитени от закона права. Следователно, санкцията и тук изисква юридическа компетентност. Относно "накърняването на добрите нрави" тълкуването ни отправя пряко към случаите на клевета, незачитане на лична тайна (болест, осиновяване, завещание) и правото на личен живот, употреба на вулгарен език, изопачаване на факти и съдържанието на официални документи, както и отказ от право на отговор в СМИ. Останалите тълкования на разглеждания казус би трябвало да бъдат конкретизирани в професионални правилници.

Тълкуването на духа и буквата на Конституцията показва, че законодателят изрично е предвидил изпълнителната власт да не бъде арбитър за "добро" и "зло" в сферата на свободата на словото. Законодателят представя преценката за това само на неза-

висимата съдебна власт и то в случаите, предвидени от закона. Затова при ясно формулираното конституционно ограничение на прерогативите на изпълнителната власт буди недоумение опитът на институции или отделни лица да отказват на журналистите достъп до обществено значима информация, която не е специално защитена от закона (тоест не е държавна тайна или друга подобна съгласно чл. 41, т. 2 на Конституцията) Така тези лица и институции се оказват в положението на обсебващи основна свобода на народа, която съставлява неделима част от неговия суверенитет. Подобно поведение би било нарушение на чл. 1, т. 3 на Конституцията, който гласи, че "никоя част от народа, политическа партия или друга организация, държавна институция или отделна личност не може да си присвоява осъществяването на народния суверенитет". Очевидно е, че незаконосъобразния отказ да се даде информация на журналистите от страна на институции и личности би представлявало нарушение и на гражданските, и на професионалните права на журналистите.

ПОСТСКРИПТУМ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ОТГОВОРНОСТИ

Отношенията работодател - работник в държавните медии възпроизвеждат отношенията държава - личност в сферата на свободата на словото, разглеждана в чл. 39, 40 и 41 от Конституцията на Република България. Професионалните отношения работодател - работник в държавните медии произтичат от гаран-

тираните конституционни права и задължения на личността, а не ги трансформират или отричат. Следователно, работникът има право да изисква от работодателя да посочи мотивите за санкции спрямо негови професионални прояви. Още повече, че тъкмо чл. 41 от Конституцията на Република България задължава държавната власт да информира гражданите за мотивите на действията и решенията си.

Факултет по журналистика
и масови комуникации